

КЛЕО ПРОТОХРИСТОВА И НЕЙНИЯТ ЛИТЕРАТУРЕН ХХ ВЕК

Клео Протохристова. *Литературният двайсети век. Синхронни срезове и диахронни проекции.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2020.

Научната и книжовната продукция на Клео Протохристова е респектираща. При това в полето на една дисциплина, „Антична и западноевропейска литература“, която е толкова двойствена, че изнамирането на лична стратегия дори само за преподаването ѝ в България е само по себе си успех. От една страна, до 1989 г. дисциплината е под надзора на марксистките идеолози, от друга, макар да се родее със сравнителното литературознание, още в наименованието си подсказва литературноисторически уклони, които поради обхвата на нейния предмет изправят учения или преподавателя пред сложни изпитания. Ако добавим и промените в научно-методическите парадигми във времето, в което Клео Протохристова работи в това поле, а и обществените очаквания към типа знание, свързано с него: да бъде популяризаторско (до 1989 г. – дори пропагандно, а след промените не само българската литература се нуждаеше от „нови прочити“), то условията на играта в него ще се окажат неимоверно комплексни. Нека добавя и малко инструментален контекст: докъм началото на 90-те години на ХХ век достъпът до материала, с който трябва да работи един учен и преподавател по антична и западноевропейска литература, е по-скоро невъзможен или позволен само на отделни фигури. С навлизането на интернет в съвременното ни битие настъпи едно отваряне, което по-скоро ни заля като потоп – много хора прозряха необозримостта на полето и се изолираха в отделни фигури, теми, периоди. До 1989 г. отклоняването от „съветската интерпретативна линия“ можеше да доведе до санкции. С днешна дата санкциите настъпват медийно и административно: ако не подхранваш някаква сензация с новооткрито познание, липсва дори малко по-широк колегиален интерес, ако не отговаряш на някакви условия, създадени незнайно къде, трудно ще достигнеш трайно до чуждестранна библиотека, до чуждестранен архив, до международната колегия. На това място трябва да отбележа, че с всички тези препятствия Клео Протохристова се е

справяла (погледнато отвън – с лекота) без компромиси и без отклонения. Нейният хабитус в полето на дисциплината има измеренията на учения в България с най-голям символен капитал и на учителя, който е отключил не един път за приобщаване към полето. И книгата ѝ „Литературният двайсети век. Синхронни срезове и диахронни проекции“, издадена в края на 2020 г. от Университетското издателство „Паисий Хилендарски“, е пример за това: за трудно постижимата, но постигната взаимоотношност на научно изследване и преподавателска дейност, за литературоведска автономност, за подривен, но демократичен подход при предаването на добитото в изследователските практики познание.

Книгата се състои от текстове, които са създавани в продължение на десетки години, много често поради необходимост в преподавателската практика, но и поради недостатъчната научна обезпеченост на поширокото литературоведско поле в България (идеите на авторката са повлиявали чрез нейната литературоведска дейност върху сравнителното литературознание, интертекстуалните проучвания, титрологията, тематологията и други микрополета в българската хуманитаристика). Безспорни доказателства за влиянието и възприемането на идеите и научните методи на Клео Протохристова могат да се открият в текстовете от сборника „Парадокси на неназовимото“ (Фабер, 2010).

Литературоведската автономност в книгата е постигната чрез съчетаването на идеите, методическите подходи и примерните анализи, реализирани в лекционни курсове като „Литературните години на европейския XX век“ и „Литературата на XX век – контекстуални прочити“. Тоест чрез създаването на авторски научен концепт за форматиране на наблюдения върху автори, произведения и процеси от литературата (предимно англо- и немскоезичната) на XX век. Концептът изхожда от научно легитимирания по света, но въведен в България от Клео Протохристова дискурс „литературна година“, който бива надграден до „литературен век“ с цел постигане на „представа (подч. м. – М.В.) за цялостност, осъществена в относителна синхрония, маркирана от парадигмален свод наличности“ (с. 10). Изходна точка за конкретизирането на концепта представляват значими литературни текстове, които в самия ход на времето са били открити чрез различни класации и чрез усилено заявен литературоведски интерес към тях. Като разположени в календара те започват със „Соната на призраците“ (1907) на Стриндберг и водят до „Часовете“ (1998) на Майкъл Кънингам. В първите две глави на книгата Клео Протохристова обосновава периодите на срезове и обобщените резултати от

наблюденията (самите те са силно информативни и широко разгърнати към други сфери на човешкото знание и практики), на които стъпва нейната представа. Разковничето в подхода на авторката е в умението да открие основания за диахронни проследявания както в хомогенни срезове, така и в силно хетерогенни, като например за периода 1953 – 1954 г. Тази отличителна характеристика в научния подход на изследователката се дължи на умението ѝ да вижда в детайл, който не е открояван в други наблюдения, провокация за връзки с други текстове, за съотносимости с други произведения и събития в по-общия културен контекст на времето. С този инструментариум тя оформя „съдържателни серии“, които да „рационализират литературноисторически смисъл“: на терена на самото литературно поле – „знаменателен брой творчески инициации“ (с. 36); в перспективата на налагане на особен хабитус в полето, чийто израз са голяма част от наблюдаваните произведения – „изкуството като идентификационен маркер за духовно извисяване“ (с акцент върху връзки на литературата с други изкуства и върху *Künstlerroman*-а) (с. 37); в по-широк философски аспект – „фокус върху темпоралния аспект на човешкото положение във всякакъв род културни текстове“ (с. 38) (с акцент върху посоките и скоростите на течението на времето, които биват изразявани с тематични серии, като например свързаните с часовниците или с календарните знаци); в полюса на хетерономията – „сферата на потреблението и модата“ (с. 41) (с акцент темата за очилата и тяхното префункционализиране в културата); „феноменалното интензифициране на интереса към античното културно наследство“ (с. 44) (с акцент творчеството на Овидий). Важни за изследването са и констатациите за „синхронни, но несводими явления“ (примерно неореализма в Италия и театъра на абсурда), особено в началото на 50-те години (с. 47), които обаче позволяват проследяване на „двойна стратегия на оразличаване и приемственост на нивото на тематичното“ (с. 48). Обособените по този път серии ще бъдат разгърнати в съпоставителен, интертекстуален или интерконтекстуален план в следващите два основни дяла на книгата: „Контекстуални и интерконтекстуални прочити“ и „Културни универсалии и конвенции“. В информативен план може да се спомене, че прочитите се отнасят както към парадигматични за световната литература на ХХ век произведения като „Метаморфозата“ на Кафка, „Вълшебната планина“ на Томас Ман, „По следите на изгубеното време“ на Пруст, „Одисей“ на Джойс, „Мисис Далауей“ на Улф, „Играта на стъклени перли“ на Хесе, „Фиеста“ на Хемингуей, „Великият Гетсби“ на Фицджералд, „Името на розата“ на Умберто Еко, така и

към вписани в други жанрови, тематични или национални парадигми предимно романови текстове като „Жул и Жим“ на Анри-Пиер Роше, „Повелитерят на мухите“ на Уилям Голдинг, „Мечо Пух“ на Алън Милн, „Пустата земя“ на Томас С. Елиът, „Лолита“ на Владимир Набоков, „Светлина през август“ на Уилям Фокнър, „Мандарините“ на Симон дьо Бовоар, „Самураите“ на Юлия Кръстева, творби на В. Г. Зебалд и др. Също така не трябва да се пропуска естествено произтичащите от серията „Изкуството като идентификационен маркер за духовно извисяване“ съпоставки с отличителните за ХХ век изкуства на киното и на музиката в направленията джаз и рок. На тях са посветени две отделни части във втория раздел, „Културни универсалии и конвенции“, но те представляват и своеобразен вътък на цялостната картина на литературния двайсети век, реализирана в текстовете на книгата.

Така представата на Клео Протохристова (естествено, при други серийни акценти биха се породили други представи) за литературния двайсети век получава своя плътен и убедителен образ. Този образ е научно обоснован, но и артистично субективен. Тези негови две качества са ключът към хабитуса на Клео Протохристова в литературоведското поле и натрупания в съответствие с него символен капитал – стъпили на рационална научна основа и изследователска практика, нейните текстове с артистизъм разгръщат една подривност чрез наблюденията и аналитичните операции, която носи със себе си не само ново знание, но и апелира за основана на аргументи дискусия. А представяната на това място книга, в която тя реализира своите научни и преподавателски стратегии, свързани с дисциплината „Антична и западноевропейска литература“, е приносна за българското литературоведско поле не само поради своите методически, аналитични или образователни качества, а и като доказателство, че трудът на литературоведа е възможен в своята автономност и значимост и у нас, когато, казано с терминологията на Бурдийо, се подхранва от вярата в правилата на полето, когато се следва изградената траектория и когато функционира диалектиката на положенията и заложбите.

Младен Влашки